

Rozvoj sociológie v Poľsku napriek jej päťročnému prerušeniu v rokoch 1950—1955 dosiahol pozoruhodné výsledky ako z kvantitatívnej, tak aj z kvalitatívnej stránky. Je to najmä zásluhou toho, že aj v uvedenom, sociológii krajne nežičlivom období nedošlo v Poľsku k úplnému prerušeniu pomerne široko rozvinutých sociologických tradícií, pretože bolo akosi utajenou ambíciou čelných vedcov, najmä filozofov a sociológov, nevzdávať sa empirických sociologických výskumov a že aj napriek tomu, že katedry sociológie na poľských univerzitách boli zrušené, poriadali sa vedecké diskusie, najmä o metodologických otázkach, s cieľom pripraviť mládež na uskutočňovanie empirických sociologických výskumov¹. Tieto skryté počiny spôsobili, že rok 1956, rok nástupu k obnove sociológie, rok, v ktorom bol zriadený Instytut Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk, bolo založené Polske Towarzystwo Socjologiczne a boli zriadené Katedry sociológie na univerzitách, nenašiel nepripravený pôdu pre rozvoj a napredovanie sociológie, ale naopak, našiel početné vedecké kádre v takom štádiu prípravy, že sa mohla viacmenej frontálne a s príslušnou vedecnosťou rozvíjať vedecká práca v oblasti sociológie. Obnova poľskej sociológie se však už nediala na tradičnej, idealistickej platforme, ale postupne viac a viac a dôslednejšie na báze marxizmu-leninizmu.

Podľa zistenia Komitetu Badań nad Kulturą Współczesną (Výbor pre výskum súčasnej kultúry) pracuje v súčasnosti v Poľsku okolo 70 rôznych inštitúcií, ktoré viac alebo menej bádajú v určitom zameraní v oblasti sociológie. Štyridsať inštitúcií z uvedeného počtu má zorganizované špeciálne sociologické pracoviská². Najvyššie organizovaným sociologickým pracoviskom je Instytut Filozofii

i Socjologii PAN, resp. sekcia sociologických pracovísk tohto ústavu. V rámci tejto sekcie je 9 oddelení či zakładów alebo pracowni (ako ich nazývajú v Poľsku), v ktorých pracuje okolo 60 vedeckých pracovníkov. Rozvíjajú sa tu takmer všetky základné odvetvia sociológie, ako sú všeobecná sociológia, sociológia práce, mesta, dediny, kultúry, sociológia politických vzťahov, sociológia mravnosti, sociálna psychológia a otázky empirických sociologických výskumných metód a techník.

Špeciálne oddelenia sociológie sú aj na početných vedecko-výskumných pracoviskách; napríklad v Instytute Ekonomiki Rolnej (Ústav poľnohospodárskej ekonomiky) pracuje oddelenie sociologie dediny, ktoré má 7—8 vedeckých pracovníkov a ktoré v intenciách tohto ústavu robí sociologické výskumy rôznych javov spoločenského života na poľskej dedine. Analogicky sú zriadené sociologické oddelenia v Sliezskom vedeckom ústave v Katowiciach, v Sliezskom ústave v Opole, v Ústave prinavrátených západných krajov v Poznani a v iných vedeckých ústavoch. Pri poľskom rozhlase a televízii pracuje Ośrodek Badań Opinii Publicznej i Studiów Programowych, čiže Stredisko pre výskum verejnej mienky a štúdiá programu. Toto stredisko má tri siete spolupracovníkov (dotazovateľov) na rôznych miestach v Poľsku: prvú sieť pre výskum celopoľských otázok, druhú pre výskum rozhlasu a tretiu pre výskum televíznych programov. Počet respondentov (opýtaných osôb), resp. skúmaného výberového súboru sa pohybuje okolo 2000—3000 osôb a nikdy neklesne pod počet 1500.

Podobné sociologické pracoviská (oddelenia) sú aj v rámci iných, najmä centrálnych inštitúcií, napríklad v rámci Centrálného ústavu ochrany práce, Výskum-

¹ Pozri Studia socjologiczne, 1965, č. 3 (18), str. 15—16.

² J. Szczepański, Ocena aktualnego stanu socjologii, Warszawa 1965, str. 66.

ného ústavu (zakladu) vysokých škôl pri Ministerstve školstva, Ústavu organizácie a mechanizácie stavebníctva, Ústavu organizácie strojárskoho priemyslu, v rámci Ústredného ústavu baníctva a v rámci ďalších podobných inštitúcií.

V súčasnosti sa zavádza v Poľsku profesia závodného sociológa, menovite vo väčších priemyselných závodoch. Úlohou závodných sociológov je skúmať problematiku tohto druhu: sociálnu štruktúru pracovníkov závodu, otázky fluktuácie a absencie, rozvoja súfazeňa, otázky využívania voľného času a zvyšovania kultúrno-technickej úrovne pracovníkov, otázky vzťahu pracovníkov k vedeniu závodu, k závodným radám a k straníckym organizáciám, otázky vzťahu k novej technike a k novým technologickým postupom, otázky tvorivej iniciatívy a aktivity rado- vých i vedúcich pracovníkov, otázky zvyšovania produktivity práce, otázky spoločenskej prestíže povolania a ďalšie špecifické otázky toho — ktorého závodu. Pri zavádzaní tejto iste aktuálnej novinky sa však naráža na značné ťažkosti, jednak na ťažkosti organizačného charakteru a jednak na prekážky pracovného, odborného charakteru, pretože od závodného sociológa sa vyžaduje nielen náležitá odborná príprava zo špeciálnej ekonomiky, z teórie organizácie práce, z pracovného práva, ale aj z sociológie dotýčnej výroby a v jednom prípade aj zo sociálnej psychológie. Preto sa hľadajú spôsoby, ako čeliť týmto prekážkam a nedostatkom. V súčasnosti pôsobí v Poľsku okolo 60 závodných sociológov. Po teoretickej i metodologickej stránke im pomáha Oddelenie sociológie práce IFIS PAN.

Dôležitým činiteľom v rozvoji sociologického myslenia v Poľsku sú katedry sociológie ako miesta, na ktorých sa odcho- vávajú noví adeпти sociologickej vedy. V súčasnosti sú v Poľsku tri katedry tohto druhu, a to v rámci univerzity vo Varšave, v Lodži a Jagiellonskej univerzity v Krakove. Štúdium sociológie je päťročné a rozvrhnuté je tak, že v prvých dvoch rokoch sa študuje všeobecný úvod do sociológie, menovite teoretické otázky sociológie, sociologická metodológia, história sociológie, matematika a štatistika, sociálna psychológia a anglický jazyk. V treťom roku sa študenti špecializujú na niektorý odbor aplikovanej sociológie a

v ostatných dvoch rokoch absolvujú rôzne seminare a pracujú na magisterskej práci. Na katedre sociológie Varšavskej univerzity študuje celkovo vyše 350 poslucháčov, a do prvého semestra prijímajú 50—60 študentov. Záujem o sociológiu je značný, pretože na každé plánované miesto sa uchádza 5—6 kandidátov. Ďalšie spomenuté dve katedry sú menšie.

Okrem katedrií, ktoré vychovávajú sociológov, sú na poľských vysokých školách aj katedry sociológie, ktoré majú charakter komplementárny či pomocný. Tieto katedry organizujú jednosemestrálne kurzy sociológie, ktoré sú povinní absolvovať všetci poslucháči, študujúci spoločensko-vedné disciplíny, ako sú pedagogika, história, jazyky, atď. Uvažuje sa aj o zavedení tohto štúdia pre študentov medicíny a študentov iných disciplín. Ako vyzerá tematika prednášiek a cvičení, mal som možnosť zistiť na Vysokej škole pedagogickej v Gdansku: prvé dve prednášky a cvičenia sú venované metódam a technikám sociologického výskumu; tretie cvičenie dejinám poľskej sociológie; štvrté charakteristike vybraného smeru (školy) sociológie (demografická škola a pod.); na piatom cvičení a prednáške se preberá marxistická teória tried a triedneho boja; na šiestom problémy spoločenských tried a vrstiev; na siedmom premeny v triednej štruktúre v Ludovom Poľsku; na osmom spoločenské vedomie a jeho formy; na deviatom problémy vedy a ideológie; na desiatom sociologická problematika kultúry; na jedenáťom problémy sociológie povolania; na dvanástom industriálna spoločnosť a na trinástej a štrnástej prednáške a cvičení sociologické problémy rodiny a mládeže. Na tejto katedre pôsobí jeden profesor, jeden docent a dvaja asistenti.

Poľskí sociológovia s združujú v Polskim Towarzystwe Socjologicznym (Poľská sociologická spoločnosť), ktoré t.č. má vyše 450 členov, z čoho je prevažne väčšina odborných sociológov — magistrôv, doktorov, docentov a profesorov sociológie. Je to výberová vedecká spoločnosť; podmienkou členstva v nej je absolvovanie sociologických štúdií a vedecká publikačná činnosť v oblasti sociológie.

To by boli v stručnosti v hlavných črtách poznatky o niektorých otázkach or-

ganizácie sociologických pracovísk a niektorých inštitúcií v Poľsku.

Teraz veľmi stručne o pracovnom, obšahovom zameraní poľskej sociológie. Predmetom sústredeného sociologického skúmania v Poľsku stal sa každý významnejší spoločenský jav alebo problém. Vyžiadalo by si preto veľa miesta, keby som sa čo aj len stručne chcel zmieniť o širokom diapazóne úspešne sa rozvíjajúcich sociologických výskumov. Predstavujú — obrazne povedané — pestrú mozaiku, v ktorej neostáva mnoho odokrytých miest. Bude účelné aspoň stručne naznačiť smery, v ktorých sa v súčasnosti ubera vývin poľského sociologického myslenia a konkrétnych sociologických výskumov.

Na prvom mieste treba uviesť *výskumy triednej štruktúry a stratifikácie* poľskej spoločnosti, zmien v spoločenských triedach a niektorých povolaniach. Najviac rozpracovanými výskumami v tomto smere sú otázky robotníckej triedy a jej zmien v podmienkach socialistickej industrializácie. Výsledkami týchto výskumov je celý rad monografických prác, ktoré sú základom pre ohlasované syntetické spracovanie. Značná pozornosť je venovaná aj výskumom inteligencie a otázkam jej genealogie. Dôležitým dielom venovaným štrukturálnym zmenám je najmä práca prof. Szczepańskiego *Zmiany struktury klasy społeczeństwa polskiego*, uverejnená v zborníku *Przemiany społeczne w Polsce Ludowej* (Warszawa 1965).

Značne rozvinutou oblasťou sociologických výskumov sú *výskumy práce a priemyslu*. V početných prácach tohto druhu sa objasňuje proces výstavby priemyselných centier a ich spoločenské pôsobenie v sociálnom, ekonomickom a kultúrnom živote oblasti a krajiny. Skúmajú sa vplyvy práce a života v priemyselných strediskách na sem prichádzajúcich jednotlivcov a rodiny, na vytváranie spoločenských skupín formálnych a neformálnych, skúma sa proces vzniku relatívne stabilizovanej spoločnosti s pomerne ustálenými návykmi a spôsobmi činnosti. Výskumy tohto druhu sa konajú vo viacerých budujúcich sa alebo už i vybudovaných priemyselných centrách (Bełchatow, Pula-wa, Konin, Milejov a iné).

V rámci týchto široko založených výskumov skúma sa aj spoločenská mobili-

ta, preberanie kultúrnych vzorov, formovanie nových povolání a kultúry, zmena postojov, názorov a mienky obyvateľov, vytváranie nových návykov, nových tradícií a inštitúcií. Pozornosti sociológov neuniká ani skúmanie vplyvov priemyselných centier na okolité roľnícke usadlosti a kultúrny vzostup krajiny. Skúmajú sa i sprievodné negatívne sociálne javy, ako sú rôzne konflikty, fluktuácia, absencia a pod.

Ďalšou významnou oblasťou sociologických výskumov sú *výskumy spoločenských premien na poľskej dedine*. V uplynulých dvoch desaťročiach vznikli tu ako výsledky sociologických výskumov početné práce, v ktorých sa riešia rôzne sociálne problémy, ako sú: premeny dediny pod vplyvom socialistickej industrializácie krajiny; vývin spoločenskej štruktúry poľskej dediny; problém nedostatku práce na poľskej dedine; migrácia z dediny do miest, jej motivácia a iné aspekty; dôchodky individuálnych poľnohospodárskych závodov; rozpočty roľníckych rodín; otázky „roľníkov-robotníkov“; mienka roľníkov o ich hospodárstve, o strojových stani-ciach, o voľnom čase a pod.; problémy urbanizácie poľskej dediny; otázky rozvoja roľníckych družstiev; spoločensko-hospodárska aktivnosť roľníkov; otázky roľníckych žien, rodiny a výchovy mládeže; otázky zvyšovania odbornej prípravy roľníkov a iné problémy. Veľkú časť prác vydaných v tomto období tvoria rôzne monografie, z ktorých sa vysoko cení najmä monografia doc. Wierzbického o obci Zmiana, vydaná v roku 1963.

Predmetom sociologických výskumov, úzko súvisiacim so socialisticou industrializáciou, je *proces urbanizácie* v poľnohospodárstve Poľsku. V rámci sociologických výskumov v tejto oblasti nejde len o štatistické sledovanie rozvoja poľských miest, o sledovanie zmien ich sociálnej štruktúry, štruktúry do miest migrujúcich osôb a ich pôvodu, ale tiež sa skúmajú adaptačné procesy migrovaných osôb, formy a výsledky tejto adaptácie, ďalej život mestskej mládeže, nedostatky jej prispôbo-vania, ruralizačné prvky v mestskej kultúre a mnohé iné problémy. Špeciálnu výskumnú tematiku v tomto zameraní tvoria problémy výstavby a života v mestách západnej časti Poľska, do ktorých migrovalo hlavne roľnícke obyvateľstvo

takmer z celej krajiny, čím sa v nich značne komplikoval adaptačný a integráčný proces. Výsledky výskumu však ukazujú, že napriek tomu obyvateľstvo týchto miest ekonomicky, sociálne a kultúrne rýchle napreduje a že sa tu utvárajú pomerne stabilizované mestské spoločnosti.

Vo veľkej miere rozvíjajú sa sociologické výskumy v oblasti kultúry, tiež v zameraní na šírenie kultúrnych hodnôt. Ide tu jednak o riešenie teoretických otázok kultúry všeobecne a špeciálne poľskej ľudovej kultúry a jej smerov, o riešenie otázky modelu kultúrnej revolúcie, podmienok jej rozvoja, a jednak o riešenie otázok šírenia prvkov kultúry prostredníctvom literatúry, divadla, filmu, rozhlasu, televízie, výtvarného umenia a pod. Okrem sociológov, ktorí skúmajú jednotlivé problémy kultúrneho života, operatívne tu konajú výskumy Ośrodek Badania Opinii Publicznej i Studiów Programowych przy Polskim Radio i Telewizji a Ośrodek Badań Prasoznawczych.

Osobitná pozornosť sa upriamuje na výskum školského systému a účinnosť školskej dochádzky, menovite tiež vysokých škôl, ich systému a pôsobenia, ktorých štúdiom sa zapodieva osobitný výskumný útvar, o ktorom sme sa už vyššie zmienili. Intenzívne sa skúma práca a jej výsledky absolventov vysokých škôl.

Do značnej miery vymedzený predmet sociologických výskumov tvorí *formovanie politických inštitúcií a utváranie sa socialistickej spoločnosti*, k čomu dalo predpoklad víťazstvo socialistickej revolúcie v povojnovom Poľsku. Ide tu v podstate o štúdium a) modelu politického systému, b) systému politických strán, najmä PZRS (v jej rámci robí sociologické výskumy Pracownia Badań Społecznych Wyższej Szkoły Nauk Społecznych przy KC PZRS), popri ktorej vystupujú aj ďalšie strany, a to Zjednoczone Stronnictwo Ludowe a Stronnictwo Demokratyczne; treba spomenúť katolícke skupiny „Znak“, „Pax“ a „Chrześcijańskie Stowarzyszenie Społeczne“, ktoré tiež spĺňajú niektoré funkcie politických organizácií; c) systému spoločenských organizácií (zväzky zaozdové, zväzky samosprávy chľopskej, spoločnosti tvorivých pracovníkov, zväzky Młodzieży Socjalistycznej, zväzky Młodzieży Wiejskiej, Liga Kobiet a i.); d) systé-

mu vládnych orgánov (Rada Państwa, Sejm i Rząd, rady narodowe). Rovnako tu ide aj o štúdium pôsobenia týchto systémov. Dôležitým článkom v týchto výskumoch sú výskumy vzťahu občanov k vládny inštitúciám, k administratívnejmu aparátu a pod. V oddelení sociológie politických vzťahov IFIS PAN pracuje sa v súčasnosti na medzinárodnom porovnaní výskumov „politika a politické ideály“, do ktorého sú zapojené USA, India, Juhoslávia a Poľsko.

Okrem uvedených smerov všestranne sa rozvíja práca poľských sociológov aj v oblasti sociológie práva, sociológie mravnosti, sociológie rodiny a mládeže, sociológie náboženstva, sociológie vojensťva a v oblasti metodologie.

Veľký dôraz vo všetkých uvedených oblastiach sa kladie na konanie monografických výskumov, ktorých výsledky sú predpokladom pre syntetické riešenie spoločenských problémov a základom pre teoretické zovšeobecňovanie v sociológii. Práve týmito výskumami, ktorých sa doteraz urobil v Poľsku značný počet, začleňuje sa poľská sociológia na jedno z popredných miest nielen v rámci sociologického bádania socialistických krajín, ale aj v svetovom meradle. V rámci týchto výskumov ide o čo najvernejšie a objektívne preskúmanie dotýčnych javov bez osobitného úsilia o teoretické zovšeobecňovanie poznatkov o tom-ktorom študovanom jave. V tomto ohľade sme u nás premeškali veľmi mnoho, pretože konkrétnemu sociologickému výskumu unikli významné etapy budovania socialistickej spoločnosti v našej vlasti. Ako na negatívnu črtu v poľskej sociológii možno poukázať na určité zaostávanie skúmania stavu a viny spoločenského vedomia, na čo sa poukázalo aj na III. všepoľskom sjazde sociológov, konanom vo februári 1965.

Sústredená pozornosť sa v Poľsku venuje skúmaniu metodologických otázok sociologického výskumu a bádania. Každý sociologický výskum, individuálny či kolektívny, nekoná sa skôr, kým sa kolektívne nevyhodnotila a prakticky v teréne nepreskúšala jeho metodika. Aj časti jednotlivých výskumov a ich výsledky sa hodnotia kolektívne. Tento postup má za cieľ nielen skvalitňovať metodické projekty výskumov a ich výsledky, ale aj zvyšovať metodologickú erudovanosť sociológ-

gov, čo je v danej etape rozvoja marxistickej sociológie nevyhnutné.

Viacerí sociológovia, ktorí sa osobitne zapodieávajú metodologickými otázkami (J. Lutyński, S. Nowak, Z. Gostkowski, A. Sarapata) a s ktorými som mal možnosť o týchto otázkach hovoriť, zdôrazňujú čím dôkladnejšiu teoretickú a metodologickú prípravu sociologických výskumov. Povrchná príprava výskumu nemôže zaručiť získanie hodnotných vedeckých poznatkov. Zhodne zdôrazňujú aj potrebu dôslednej verifikácie získavaných faktov ako základu sociologickej analýzy a zovšeobecnenia. Zistil som však, že táto otázka nie je primerane ani tu rozpracovaná a že je tu teda potrebné nasadiť páky metodologického, najmä gnozeologického bádania. Toto sa žiada tým skôr, že nie je možné prenášať a aplikovať metódy a metodiky sociologických výskumov z jednej kultúrnej oblasti do druhej a najmä porovnávať výsledky získané týmito metódami. Z toho vyplýva, že pri koncipovaní metód a metodík sociologických výskumov nevyhnutné je prihliadať na špecifické podmienky tej-ktorej kultúrno-spoločenskej oblasti, resp. podoblasti, a podľa nich tieto metódy modifikovať alebo adaptovať.

Niektorí sociológovia (napr. Z. Grzelak) upozorňujú na to, že dnes, keď je položený dôraz na zbieranie faktov ekonomickej povahy, ale i neujasnený vzťah roľníkov k výrobným roľníckym družstvám, je prístup sociológa na poľskú dedinu ťažší ako bol skôr. Chlopi upodozrievajú sociológa a preto veľmi mnoho záleží na ich psychologickej príprave, na objasnení cieľa sociologického výskumu. Sociológovia usudzujú, že nie je správne a prospešné vo veľkej miere používať anketu pri výskumoch na dedine, pretože jednak vyvoláva u roľníkov dojem oficiálnosti a jednak je zameraná najmä na získavanie kvantitatívnych faktov, pričom uniká zachytenie súvislosti skúmaných javov³.

Nie je na tom omnoho lepšie ani riadený rozhovor či interview, pretože ľudia najmä v prípadoch, ak si výskumník nezískal ich dôveru, zaručujúcu úprimné, pravdivé výpovede, často vypovedajú o tom, čo by „malo byť“, čo by sa „žia-

dalo“; slovom, o určitých tradičných, tlačou proklamovaných zásadách a nie to, alebo o tom, čo si sami myslia, alebo čo by v danej situácii spontánne robili. Veľkou prekážkou získavania objektívnych faktov pomocou interviewu je subjektívny činiteľ výskumníka, ktorý môže spôsobiť zásadné skreslenie získavaných faktov.

Dôležité poznatky metodologického charakteru som získal preštudovaním príspevkov zborníka *Analizy i próby metod i procedur badawczych w socjologii*, ktorý pripravil na vydanie tlačou kolektív autorov pod vedením doc. Gostkowského. V týchto príspevkoch sa riešia hlavne otázky exploratívnych metód, v rámci využívania ktorých dochádza veľmi často k získavaniu gnozeologicky závadných empirických faktov.

V príspevku *O założeniach a potrzebie empirycznych badań nad technikami i procedurami badawczymi w socjologii* upozorňuje doc. Gostkowski okrem iného na to, že nemožno mechanicky preberať metódy buržoáznej sociológie, ako sú rozhovory, pamätníky získané konkurzami a pod., ale že je ich nutné prispôbovať podmienkam socialistickej spoločnosti. Musí sa prihliadať na odlišnosti „psychosociálnej klímy“, a na odlišnosti spoločenského i politického systému, v akom sa rozhovory konajú. Tiež poznanie sociologických výskumov, ich cieľa, výskumných metód a pomôcok obyvateľstvom značne ovplyvňuje získavanie pravdivých faktov pri týchto výskumoch. Poukazuje na to, že napríklad v USA veľké percento ľudí pozná sociologické výskumy a preto sú ľudia pri ich konaní otvorenejší, priamejší, a zdielnejší. Pri voľbe neadekvatných metód môže snadno dochádzať k zmenám skúmaného javu pod ich vplyvom. Obsah odpovedí získavaných pomocou interviewu môže byť podstatne narušený nesprávnym prístupom sociológa k respondentovi. Často sa najmä pri používaní rozhovoru vyvolá akási umelá situácia, ktorá naruša získanie autentických odpovedí. Ide tu o to, nevyvolať túto situáciu a získať u dotazovaného úprimnosť a priamosť.

Hodnota výpovedí z ankiet a rozhovorov, uvádza doc. Gostkowski, závisí od

³ Studia Socjologiczne, 1965, č. 3 (18), str. 109.

mnohých činiteľov: predovšetkým od toho, či a v akej miere respondenti sociologické výskumy poznajú; ak ich nepoznajú, výskumníkom nedôverujú, vypovedajú falošne, prípadne rozhovory alebo anketu aj odmietnu; ďalej od toho, čím sa javí výskumník v očiach ľudí; podľa toho, či ho považujú za tajného kontrolóra, či reportéra, usporiadujú aj svoje výpovede; potom od stupňa zainteresovanosti respondenta do skúmanej problematiky; od stupňa prirodzenosti situácie, za akej sa rozhovor koná; od kvality otázok a dotazníka; a napokon od schopnosti výskumníka viesť vhodným spôsobom interview a od dôvery v osobu výskumníka, prípadne inštitúcie, ktorá výskum organizuje.

V príspevku *Činitelia spôsobujúci tendencnosť výberových súborov vybraných výskumnými spolupracovníkmi — anketéri* uvádza E. Jasienowska, že na výber respondentov značne vplyva 1. triedna príslušnosť anketéra (anketéri — duševne pracujúci vyberajú viac respondentov z radov inteligencie, anketéri z robotníckej triedy viac robotníkov); 2. odmietnutie rozhovoru. Pokiaľ ide o odrieknutie rozhovoru ľuďmi, uvádza Jasienowska na základe empirického výskumu vykonaného v Poľsku tieto motívy jeho odrieknutia: na prvom mieste sú to rezignácia z aktívneho vyslovenia názoru, vyplývajúca z akejsi alienácie, strach z obavy zo zneužitia výpovedi a nesmelosť vysloviť svoju mienku; na druhom mieste nedostatok orientácie v danej problematike, pocit nekompetencie v oblasti mienky a nedostatok času; na treťom mieste nechť poskytnúť rozhovor, hodnotenie otázok ako dlhých, smiešnych a bez zmyslu a negatívna reakcia na narušenie privátnosti.

Zaujímavé sú výsledky *Výskumu nahrávaní interview na magnetofónovú pásku v prostredí malomestskom*, ktorý uskutočnila Krystyna Brzozowska. V rámci skúmania výberového súboru o počte 41 osôb prejavili sa dva druhy odporu: a) tréma z novej situácie, b) obava zo zneužitia výpovedi proti interviewovanej osobe. Respondenti sa pri nahrávaní rozhovoru chovali nasledovne: 14,5 % osôb — v tom 1 žena a 5 mužov — sa chovali neprirodzene, vysadol im pot na čelo a nútili sa na „múdre“ odpovede; 26,5 % osôb — v tom 2 ženy a 9 mužov — sa

chovali bežne, no často používali novinové a propagandistické heslá; 22,5 % osôb — v tom 5 žien a 4 muži — nebrali na vedomie prítomnosť magnetofónu. Vypovedali spokojne a prirodzeným hlasom. 36,5 % osôb — v tom 8 žien a 5 mužov — boli spočiatku nervózni, inak sa chovali prirodzene, ale keď si uvedomili magnetofón, hovorili hlasnejšie.

Z uvedených percentuálnych údajov vyplýva, že u 41 % osôb nemožno brať údaje získané pomocou magnetofónu za smerodajné, čo je značne vysoké percento.

K zaujímavým výsledkom došiel Kazimierz Ślomeczyński výskumom *Vplyv situácie rozhovoru na výpovede respondentov*. Tento autor sa pokúsil o verifikáciu faktov získaných rozhovorom, ktorý konal anketér bežným, zaužívaným spôsobom. Urobil to tým spôsobom, že s jemu známymi 40 osobami najprv vykonala rozhovory podľa pripravených individuálnych kariet anketérka a o niekoľko dní navštívil osoby on sám a neformálnym spôsobom zisťoval hodnotu anketérkou získaných odpovedí. Zistil, že:

26 skúmaných osôb uznalo svoje odpovede anketérke za celkovo viac menej uprimné a pravdivé,

6 skúmaných osôb považovalo svoje odpovede za skoro alebo úplne neuprimné, nepravdivé,

8 skúmaných osôb nedalo ohodnotenie úprimnosti svojich odpovedí.

Tieto údaje naznačujú, že odpovede 65 % osôb možno považovať za pravdivé, vo výskume použiteľné; odpovede 15 % osôb za dubiozne a odpovede 20 % skúmaných osôb nemožno vôbec gnozeologicky ohodnotiť, čiže ostávajú neistými.

Autor upozorňuje ďalej na to, že ľudia podľa situácie, v akej sa nachádzajú, môžu mať výrazne ambivalentne postoje, čo tiež záleží od psychického rozpoloženia, v ktorom dominuje ten alebo onen moment. Ukazuje sa potreba robiť výskum pomocou rozhovoru v niekoľkých a rôznych prostrediach.

Záverom tejto časti treba povedať, že výsledky spomenutých metodologických výskumov jasne ukazujú, že nemožno mechanicky a bezstarostne preberať a aplikovať empirické výskumné metódy, ktoré sa prípadne i úspešne využívajú v niektorých krajinách, ale že ich použiteľnosť treba skúmať empiricky a staro-

stlivo overovať v našich podmienkach. Menovite je nevyhnutné takýmto spôsobom skúmať metódy na získavanie empirických faktov o jednotlivých stránkach a momentoch spoločenského vedomia, pri využívaní ktorých najčastejšie dochádza k závažným chybám.

Napokon treba uviesť, že sociológia, sociologické riešenie aktuálnych spoločenských problémov neostáva v Poľsku len akousi katedrovou, akademickou záležitosťou, alebo vecou obmedzeného počtu teoretikov, ale že sociologický spôsob poznávania a myslenia preniká aj do práce a konania pracovníkov politického a správneho aparátu, i do praxe hospodárskych pracovníkov, kde splňa významnú úlohu. Sociológia je v Poľsku všeobecne považovaná za významnú vedu a sociologická metóda, sociologické hľadisko videnia je dôležitým atribútom myslenia a praxe aj radových pracovníkov riadiaceho, politického, administratívneho a hos-

podárskeho aparátu. Zaangažovanosť poľskej sociológie spočíva nielen v riešení dôležitých teoretických otázok vývinu spoločnosti celkove a špeciálne v poľských podmienkach, ale aj v riešení otázok konkrétnej spoločenskej praxe, čím pozitívne ovplyvňuje aj úroveň riadenia základných spoločenských procesov. Je možné konštatovať, že aj pod vplyvom sociologického chápania spoločenskej funkcie riadenia stáva sa riadenie spoločnosti systematickým a plynulým procesom, v ktorom významné politicko-právne opatrenia či už v ekonomike, sociálnom živote alebo kultúre, robia sa na základe podrobných znalostí dotýčnej oblasti i znalostí vzájomných vzťahov s ňou organicky súvisiacich ďalších oblastí. Významným kladom takto chápaného a uskutočňovaného spoločenského riadenia okrem iného je, že značne prispieva k rozmachu tvorivej iniciatívy širokých vrstiev obyvateľstva.